

Skupina poznorimskih grobov iz območja izkopa za stanovanjski blok B-2 v Rabelčji vasi - zahod na Ptuj

Ivan TUŠEK

Izvleček

Jeseni 1980 in spomladi 1981 je strokovna ekipa Zavoda za spomeniško varstvo Maribor opravila arheološka zaščitna izkopavanja v Rabelčji vasi - zahod na območju izkopa za novi stanovanjski blok B-2. Med temelji že opuščenejšega rimskega objekta, lončarske delavnice, smo našli skupino devetih rimskih skeletnih grobov. Grobovi so prosto vkopani v rumeno ilovnato plast, brez sledov oblog, usmeritev je različna, po najdbah pa sodijo v poznorimski čas, 4. in 5. stoletje.

Pri arheoloških zaščitnih izkopavanjih v Rabelčji vasi - zahod v pozni jeseni 1980 in spomladi 1981 je na območju današnjega stanovanjskega bloka B-2 (Sl. 1) strokovna ekipa Zavoda za spomeniško varstvo Maribor¹ izkopala in dokumentirala temelje rimskega objekta - lončarske delavnice s sušilnico, vodne zbiralnice, prostor za pripravo glin, ki se je uporabljala za izdelavo rimske lončenine, rimske lončarske peči ter poznorimske grobove. Rimske gradbene ostaline so bile močno poškodovane in delno tudi prekopane s srednjeveškimi in mlajšimi odvodnimi jarki. Slabi temelji rimskega objekta, ki so bili zloženi iz rečnih oblic v obliki ribje kosti, ponekod vezani z apnenom malto, med oblice pa so bile vstavljene tudi polomljene tegule in opečne plošče, nikakor ne

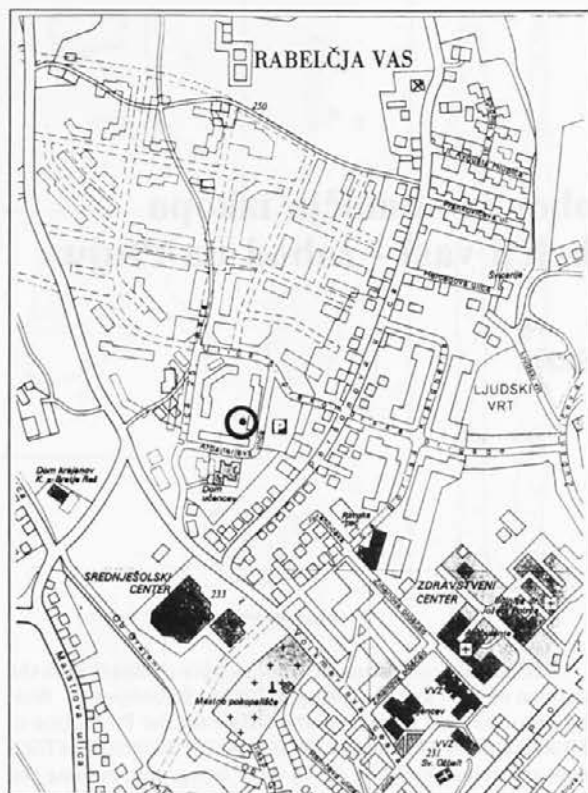
Abstract

Archaeological rescue excavations were undertaken in the autumn of 1980 and the spring of 1981 at Rabelčja vas - West by a professional team from the Office for the Protection of Monuments of Maribor, in an area where foundations for a new apartment building (B-2) were being dug. Among the foundations of a previously abandoned earlier Roman structure (a pottery workshop), a group of nine Roman skeleton graves was discovered. The graves were very simply buried in a yellowish loamy layer, without any further overlying strata, and according to the finds they were classified to the late Roman period of the 4th and the 5th centuries.

kažejo na močnejšo nadgradnjo.² Mešana zidava temeljev, vkopanih v rumenorjavo ilovico, ki imajo ponekod tudi tanjšo gramozno podlago, pa govori za rimski objekt (lončarsko delavnico) iz poznorimske dobe. Podobno velja tudi za lončarske peči pravokotne oblike, ki so bile po izdelavi sodeč v uporabi le krajši čas. Zahodno, jugozahodno in južno od omenjenega rimskega objekta pa se širi rimsko severovzhodno žgano grobišče, kjer smo odkrili med žganimi grobovi tudi manjše število skeletnih grobov. Grobišče leži severno od glavne rimske ceste proti Savariji z odcepom za Mursko. Žgani grobovi po obliki pokopov (prosti vkopi, žare in pokopi v opečne konstrukcije) in prdatkih sodijo predvsem v 2. in 3. stoletje, manjše število še v 1. stoletje, mednje pa so globlje vko-

¹ Strokovna ekipa Zavoda za spomeniško varstvo Maribor (danes Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor) je izkopavala pod vodstvom dipl. arheologa - konservatorja Ivana Tuška in sodelavcev preparatorja Stanka Gojkoviča ter študentk arheologije Marije Lubšina Tušek in Mojce Vomer Gojkovič. Sodelavcem se ob tej priliki zahvaljujem za opravljeno terensko delo v slabih vremenskih razmerah, kasnejšo preparacijo gradiva, terensko dokumentacijo in izris tabel.

² Zunanji slabši videz temeljev je morebiti pogojen tudi z obdelovanjem površine, saj je oranje do 20 cm pod površino ležeče rimske temelje dobro zrahljalo in delno uničilo.

Sl. 1: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Lega skupine poznorimskih grobov.

Abb. 1: Ptuj, Rabelčja vas - West. Lage der spätrömischen Gräbergruppe.

pani tudi rimski skeletni grobovi, ki po pridatkih sodijo tudi v pozno 4. stoletje. Med temelji rimskega objekta smo našli od drugega dela grobišča ločeno skupino devetih rimskih skeletnih in enega žganega groba (Sl. 2-4). Grobne jame skeletnih grobov so bile v večini vkopane v rumenorjavo-

Sl. 2: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Pogled na ostanke rimske lončarske delavnice ob arheoloških zaščitnih delih na B-1 in B-2 leta 1981 (foto: Ivan Tušek).

Abb. 2: Ptuj, Rabelčja vas - West. Blick auf die Reste der römischen Töpferei bei den archäologischen Rettungsgrabungen an der Stelle der Wohnblöcke B-1 und B-2 im Jahr 1981.

Sl. 3: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Pogled na rimske skeletne grobove, vkopane v prostore opuščene lončarske delavnice z zahoda (foto: Ivan Tušek).

Abb. 3: Ptuj, Rabelčja vas - West. In den Verstruz des römischen Töpfereikomplexes eingegrabene, spätrömische Skelettgräber.

vo sterilno ilovnato plast, nekateri vkopi grobnih jam pa so temelje rimskega objekta tudi poškodovali, kar nedvomno dokazuje, da so bili pokopi na tem prostoru opravljeni po opustitvi in propadu rimskega obrtniškega objekta. Usmeritev skeletnih grobov je sicer različna, vendar po pridatkih sodijo v poznorimsko obdobje.

OPIS GROBOV IN PRIDATKOV

Grob 1 (t. 1)

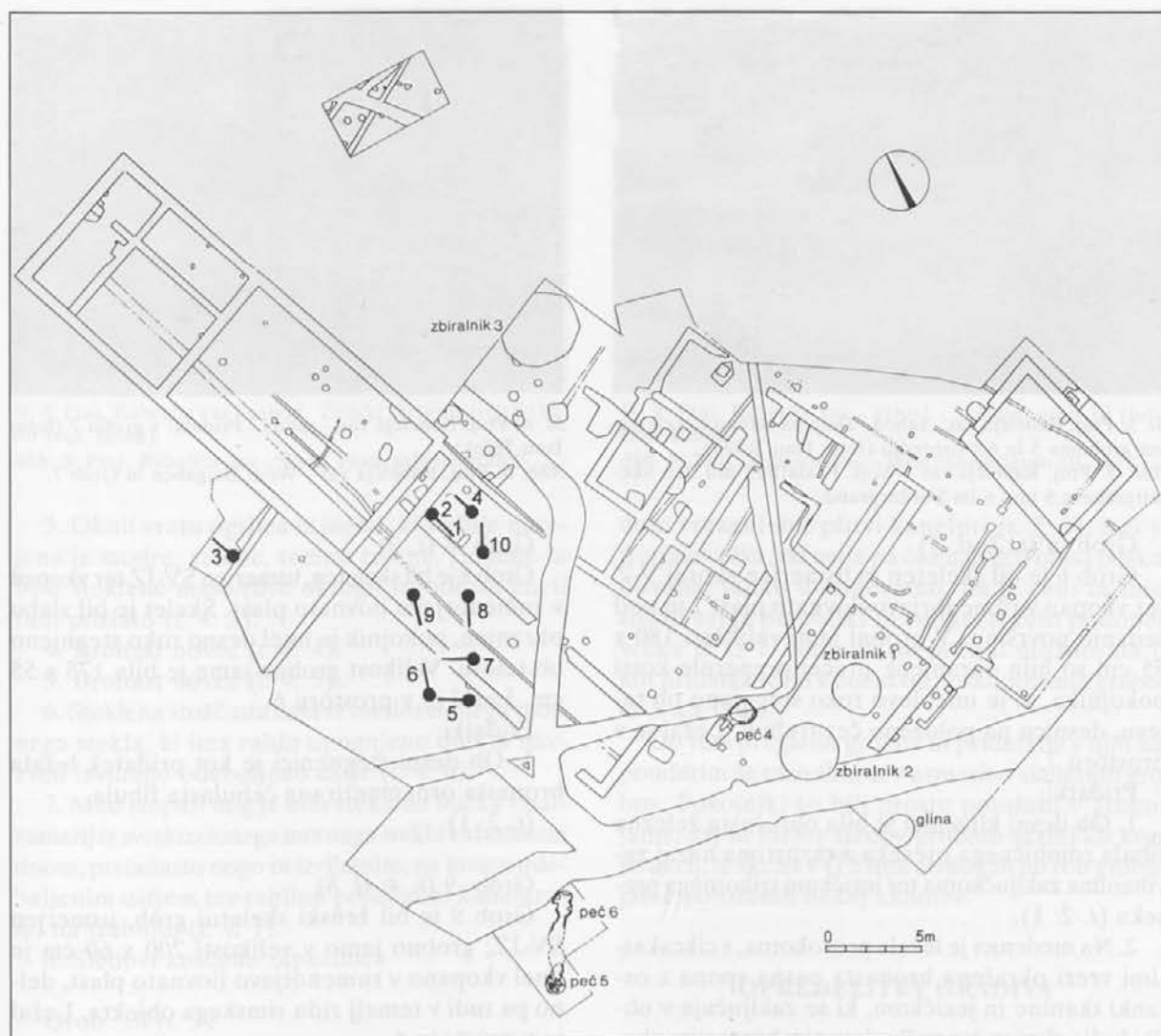
Grob 1 je bil prosto vkopan žgani grob z grobno jamo elipsaste oblike v velikosti 40 x 50 cm. V grobni jami smo med žganino zasledili kalcinirane kosti in manjše kose opek. Brez pridatkov.

Grob 2 (t. 1)

Grob 2 je bil skeleten in usmerjen JZ-SV ter vkopan v rumenorjavo ilovnato plast 45 cm pod sedanjo površino. Ohranjen je bil le spodnji del skeleta (polomljeni stegnenici), saj je zgornjega uničila grobna jama žganega groba 1. Zgornjega dela grobne jame nismo zasledili, saj je bil verjetno uničen ob strojni obdelavi nekdanje njivske površine. Ohranjena grobna jama skeletnega groba je imela velikost 50 x 40 cm. Najdene so bile kosti nog in koščki polomljene opeke. Ležal je v prostoru 5. Brez pridatkov.

Grob 3

Grob 3 je bil skeleten in usmerjen skoraj v smeri J-S ter vkopan v rumenorjavo ilovnato plast 60 cm pod sedanjo površino. Tudi pri tem grobu je bil v grobni jami velikosti 100 x 50 cm ohranjen le še spodnji del skeleta, in to le še sledi stegne-

Sl. 4: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Skupina poznorimskih grobov, vkopanih v ruševine rimskega lončarskega kompleksa.
Abb. 4: Ptuj, Rabelčja vas - West. In den Versturz des römischen Töpfereikomplexes eingegrabene Gruppe spätrömischer Gräber.

nic, kolkov in vretenc. Zgornjega dela grobne jame in skeleta nismo odkrili, vendar je bilo vidno, da je izkop grobne jame poškodoval iz kamnitih oblic zidani temelj rimskega objekta. Ležal je v prostoru 1. Brez pridatkov.

Grob 4 (t. I)

Grob 4 je bil skeleten in usmerjen S-J ter vkopan v rumenorjavo ilovnato plast 70 cm pod sedanjo površino. V grobni jami velikosti 170 x 55 cm so bile ohranjene le kosti nog, zgornji del groba pa je bil uničen. Ležal je v prostoru 5. Ob kosteh pokojnika so ležali drobci stekla in nekaj fragmentov keramike, ki so lahko ostanki grobnih pridatkov ali pa so prišli v grobno jamo z zasutjem, saj je bila nad grobovi kulturna plast že pred pokopi opuščenega in uničenega rimskega objekta.

Grob 5 (t. I; sl. 5)

Grob 5 je bil skeleten, usmerjen JV-SZ ter vkopan v rumenorjavo ilovnato plast 1 m pod sedanjo površino. Grobna jama je bila velika 170 x 50 cm. Skelet je bil ohranjen v celoti, pokojnik pa je imel roke prekržane na trebuhu. Ležal je v prostoru 7.

Pridatki:

1. Bronasta ornamentirana čebulasta fibula ob levi ključnici (t. I: 1).
2. Bronasta pasna spona s poškodovanim bronastim okovom za pripenjanje na pas, na katerem sta dve kvadratni luknji za zakovice (t. I: 2).
3. Perforiran bronast jermenski zaključek amforaste oblike ob isti golenici (t. I: 3).
4. Stožčasta steklena čaša z rahlo upognjenim dnom in odebeljenim ustjem svetlo zelene barve ob golenici (t. I: 4).

Sl. 5: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Delo na terenu s skeletni-
ma groboma 5 in 6 v ospredju (foto: Ivan Tušek).

Abb. 5: Ptuj, Rabelčja vas - West. Feldarbeit mit den Ske-
lettgräbern 5 und 6 im Vordergrund.

Grob 6 (t. 2; sl. 5)

Grob 6 je bil skeleten in usmerjen skoraj V-Z ter vkopan v rumenorjavo ilovnato plast 1 m pod sedanjo površino. V grobni jami velikosti 180 x 55 cm so bile ohranjene precej preperele kosti pokojnika, ki je imel levo roko stegnjeno ob telesu, desnico pa položeno čez trebuh. Ležal je v prostoru 7.

Pridatki:

1. Ob desni ključnici je bila obročasta železna fibula rombičnega preseka z razprtima nazaj zavihanima zaključkoma ter jezičkom trikotnega preseka (t. 2: 1).

2. Na medenici je ležala pravokotna, s cikcakastimi vrezi okrašena bronasta pasna spona z ostanki tkanine in jezičkom, ki se zaključuje v obliki kačje glavi, ter poškodovanim bronastim okovom za pripenjanje na pas (t. 2: 2).

3. Podolgovata zdrobljena steklena gubanka temnozelenene barve s polkrožno vbočenim dnom in izvihanim ustjem (t. 2: 3).

Grob 7 (t. 3; sl. 6,7)

Grob 7 je bil skeleten in usmerjen skoraj V-Z ter vkopan v rumenorjavo ilovnato plast. Grobna jama v velikosti cca 200 x 60 cm pa je presekala tudi gramozno podlago temelja zidu rimskega objekta. Kosti pokojnika so bile močno preperele. Ob glavi pokojnika je ležal kos tegule. Grob je ležal v prostoru 6.

Pridatki:

1. Ob desni ključnici je ležala bronasta ornamentirana čebulasta fibula (t. 3: 1).

2. Visoka stožčasta steklena čaša, ki ima proti sredini vbočeno prstanasto dno in rahlo navzven upognjeno ustje (t. 3: 2).

3. Ob levi nogi je bil sivo žgan manjši enoročajni vrček s prstanasto nogo (t. 3: 3).

Sl. 6: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Pridatki v grobu 7 (foto: Ivan Tušek).

Abb. 6: Ptuj, Rabelčja vas - West. Beigaben in Grab 7.

Grob 8 (t. 2)

Grob 8 je bil skeleten, usmerjen SV-JZ ter vkopan v rumenorjavo ilovnato plast. Skelet je bil slabo ohranjen, pokojnik je imel desno roko stegnjeno ob telesu. Velikost grobne jame je bila 175 x 55 cm. Ležal je v prostoru 6.

Pridatki:

1. Ob desni stegenici je kot pridelek ležala bronasta ornamentirana čebulasta fibula (t. 2: 1).

Grob 9 (t. 4; sl. 8)

Grob 9 je bil ženski skeletni grob, usmerjen SV-JZ; grobna jama v velikosti 200 x 60 cm je imel vkopano v rumenorjavo ilovnato plast, delno pa tudi v temelj zidu rimskega objekta. Ležal je v prostoru 6.

Pridatki:

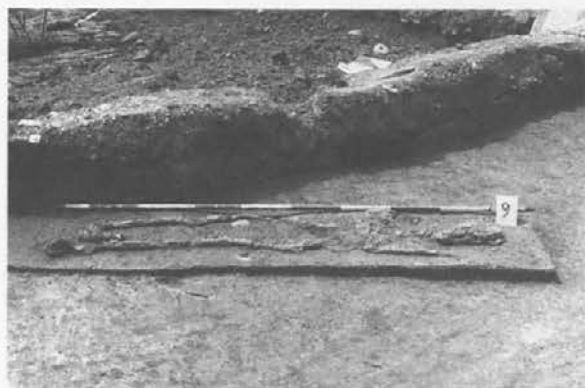
1. Ob levi strani glave srebrna igla - lasnica s čebulasto glavico (t. 4: 1).

2. Bronasta zapestnica na čez trebuh sklenjenih rokah (t. 4: 2).

Sl. 7: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Fibula iz groba 7 (foto: Bine Kovačič).

Abb. 7: Ptuj, Rabelčja vas - West. Fibel aus Grab 7.

Sl. 8: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Ženski skeletni grob 9 (foto: Ivan Tušek).

Abb. 8: Ptuj, Rabelčja vas - West. Frauenskelettgrab 9.

Sl. 9: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Skeletni grob 10 (foto: Ivan Tušek).

Abb. 9: Ptuj, Rabelčja vas - West. Skelettgrab 10.

3. Okoli vratu ogrlica iz jagod, ki so bile narejene iz modre, zelene, temno zelene, rumene in bele steklene mase (dve okrogli jagodi sta imeli tudi pozlato (t. 4: 3).

4. Bronast novc (t. 4: 4).

5. Bronast novc (t. 4: 5).

6. Steklена stožčasta čaša iz svetlozelenega motnega stekla, ki ima rahlo upognjeno dno in navzven izvihano odebeljeno ustje (t. 4: 6).

7. Med stopali nog je bila steklena bučka - balzamarij iz svetlozelenega motnega stekla z vbočnim dnom, prstanasto nogo in izvihanim, na koncu odebeljenim ustjem ter rahlimi poševnimi kanelurami na trebuhu (t. 4: 7).

8. Sledovi koščene zapestnice

Grob 10 (t. 3)

Grob 10 je bil skeleten in usmerjen JV-SZ; imel je grobno jamo v velikosti 180 x 55 cm, vkopano v rumenorjavo ilovnato plast. Skelet pokojnika je zelo dobro ohranjen, levo roko ima stegnjeno ob telesu, desnico pa položeno čez trebuh.

Pridatki:

1. Ob levi stegenici bronasta pasna spona z ovalnim okovom za pritrditev na pas, na katerem so vidne tri okrogle luknje za zakovice (t. 3: 1).

2. Bronast pasni zaključek srčaste oblike s sledovi usnja ali tkanine na spodnji strani (t. 3: 2).

Med skeletnima grobovoma G 5 in G 6 v prostoru 7 je ležal v zasipni plasti tudi sivo žgan fragmentiran vrček z rahlo izvihanim ustjem in ozko prstanasto nogo, ki ima nad največjim obo-

dom vrezani dve plitvi kaneluri (t. 2: 1). Ker je tretjina vrčka, od ustja pa čez največji obod poškodovana, lahko domnevamo, da je tudi ta imel ročaj, saj je po obliki in velikosti zelo podoben vrčku iz G 7. Nadalje pa je tudi možno, da je kot pridelek ležal v enem od poškodovanih grobov G 5 ali G 6.

Ob tem pregledu grobov in pridatkov v njih naj poudarim še raznolikost v usmeritvi skeletnih grobov. Pokojniki so bili prosto položeni v grobne jame, saj ni nikjer sledov grobnih skrinj ali konstrukcij, le skelet v G 5 ima ob nogah ob rob grobne jame položenih nekaj kamnov.

OPREDELITEV GRADIVA

Od kovinskih pridatkov so bile v grobovih zastopane bronaste pasne spona z okovi za pritrditev na pas (G 5, G 6 in G 10), in ob njih tudi dva bronasta pasna zaključka (G 5 in G 10). Bronasta pasna spona s pravokotnim okovom iz G 5 ima analogije v grobovih na Ptuj in tudi drugod po Sloveniji in datirajo v drugo polovico 4. stoletja.³ Analogije za bronasto pasno spono z ovalnim okovom za pritrditev na pas iz G 10 imamo tako pri nas (grobščice na Zg. Bregu na Ptuj), kakor tudi po ostali Evropi in so datirane v pozno 4. in zgodnje 5. stoletje.⁴ Po E. Kellerju sodi v skupino grobov s čebulastimi fibulami tipa 3-5, ki datirajo v sredino in drugo polovico 4. st.⁵ V ta čas pa E. Keller datira tudi bronaste jermenske zaključke amforaste oblike.⁶

³ M. Sagadin, Antične pasne spona in garniture v Sloveniji, *Arh. vest.* 30, 1979, 308 s.

⁴ *Ib.*, 310 s.

⁵ E. Keller, *Die spätrömischen Grabfunde in Südbayern*, Münch. Beitr. z. vor- u. Frühgesch. 14 (1971) 56 ss, Taf. 25: 4; 35: 5; 16: 6; 17: 6.

⁶ *Ib.*, 65 s.

Podobne pravokotne spona kot je tista iz G 6, so našli na grobišču na Zg. Bregu na Ptuj⁷ in na Srednješolskem centru na Ptuj⁸ kjer nedvomno sodijo v 4. in 5. stoletje.

V to obdobje sodita tudi perforiran bronast pasni zaključek amforaste oblike (G 5) in srčast bronast pasni zaključek (G 10). Oba imata vrhnji del po dolžini razcepljen in sta bila z zakovicami pritrjena na pas ali pasne okrasne jermene. Podobni so najdeni skupaj s čebulastimi fibulami in pasnimi sponami iz druge polovice 4. stoletja,⁹ z ostalimi pridatki v grobovih pa sodijo tudi v začetni del 5. st.

V obravnavanih poznorimskih grobovih sta dva tipa bronastih čebulastih fibul. V G 5 je bronasta čebulasta fibula tipa 3b po E. Kellerju,⁹ ki po novčnikih pridatkih v grobovih iz Panonije in Recije sodijo v čas od okoli 340 do okoli 360.¹⁰ Sem sodita tudi v G 5 najdena jermenski zaključek amforaste oblike in bronasta pasna spona z jezičkom in štiriočratnim okovom za pritrditev na pas.¹¹ Podobno fibulo tipa 3b po E. Kellerju smo našli tudi v G 8, vendar zaradi poškodovanosti v grobni jami ni bilo drugih najdb.

Ornamentirana bronasta čebulasta fibula iz G 7 po E. Kellerju sodi v tip 4a¹² in je po novčnikih pridatkih iz grobov v Panoniji, Reciji in Noriku datirana v čas med okoli 350 in okoli 380.

Čebulaste fibule so po mnogih avtorjih predvsem del moške noše in se v provincah pripisujejo delavnicam, ki so izdelovale bojno opremo za vojake.¹³ Ravno zaradi tega je možno, da so bili pokojniki v omenjenih poznorimskih skeletnih grobovih vojaškega stanu, morebiti veterani, po činu višji pa je bil verjetno pokojnik v G 7, ki je imel vojaški plašč na desnem ramenu spet z veliko, lepo ornamentirano bronasto čebulasto fibulo, ki je imela za iglo tudi varnostno zaponko. Možu višjega vojaškega stanu pa je lahko pripadala pokojnica v G 9 z bogatim nakitom in bronastima novcema.

Od nakitnih predmetov iz ženskega G 9 je zanimiva ogrlica iz raznobarvnih steklenih jagod (v dveh je bila tudi pozlata), od katerih so manjše okrogle oblike in predvsem temno modre barve, večje pa imajo ploskve brušene v obliki raznih poliedrov. Gre nedvomno za vpliv novega časa na domače prebivalstvo v poznorimskem obdobju in z ostalimi pridatki sodi v drugo polovico 4. stoletja.

Srebrna igla - lasnica s čebulasto glavico iz istega groba, ki je bila mogoče uporabljena tudi za spenjanje mrtvaškega ogrinjala, je težko časovno določljiva. Kronološko pa sovпада z gradivom in iglo s svinčeno glavico iz groba 8 iz Zg. Brega na Ptuj¹⁴, ki je datirana v drugo polovico 4. stoletja.¹⁴

Za datacijo ženskega skeletnega G 9 sta pomembna v grobu najdena bronasta novca, ki sta slabo ohranjena, tako da je eden nedoločljiv, drugi, pomemben za poznorimski čas, pa pripada cesarju Konstanciju II. (351-361).

V čas 4. in 5. stoletja sodi tudi obročasta železna fibula z razprtima, nazaj zavihanima zaključkom, rombostim presekom ter jezičkom trikotnega preseka iz G 6, kakršne so bile najdene tudi v Reciji.¹⁵ Datirane so v 4. stoletje.

Med steklenimi pridatki v skeletnih grobovih zavzemajo posebno mesto visoke stožčaste oblikovane čaše z zaobljenim ravnim ali rahlo vbočnim koničastim dnom in ravno zaključenim ali rahlo navzven zavihanim odebeljenim ustjem v G 5, G 7 in G 9. Podobni najdemo tudi na grobišču na Zg. Bregu na Ptuj¹⁶, kjer ju datirajo v konec 4. stoletja.¹⁶ V Somogyszilu so z novci cesarjev Valentinijana in Valensa datirane v drugo polovico 4. st.¹⁷

V G 9 pa smo našli tudi stekleno bučko - balzamarij z visokim vratom, navzven zavihanim ter na koncu odebeljenim ustjem in prstanastim dnom. Podobne so našli na grobišču na Zg. Bregu na Ptuj¹⁸ in tudi na ostalih ptujskih grobiščih, pred-

⁷ I. Mikl Curk, *Poetovio I*, Kat. in monogr. 13 (1976) 311 s.

⁸ *Ib.*, 315.

⁹ Keller (op. 5) 34.

¹⁰ *Ib.*, 37 s.

¹¹ *Ib.*, 45-47.

¹² *Ib.*, 34.

¹³ R. Košćević, *Antičke fibule s područja Siska* (Zagreb 1980) 35.

¹⁴ A. Dular, Rimske koščene igle iz Slovenije, *Arh. vest.* 30, 1979, 283.

¹⁵ Keller (op. 5) 55 s.

¹⁶ Z. Šubic, Tipološki in kronološki pregled rimskega stekla v Poetovionu, *Arh. vest.* 25, 1976, 46 ss.

¹⁷ A. Sz. Burger, *Das spätrömische Gräberfeld von Somogyszil*, Font. Arch. Hung. (1979) Taf. 1: 2 (grob 2); 2: 4 (grob 6); 8: 9 (grob 38).

¹⁸ Šubic (op. 16) 42.

vsem v skeletnih grobovih na grobišču v Rabelčji vasi - zahod. Datirajo v drugo polovico 4. stoletja. Odlično analogijo imajo na grobišču Csakvar, kjer pa se ta oblika ne pojavi pred l. 380.¹⁹

Fragmentirano stekleno gubanko z dolgim vratom in zelene barve iz G 6 je zaradi zdrobljenosti nemogoče v celoti rekonstruirati, vendar podobne sodijo v 4. stoletje. Prav tako so bile najdene na grobišču na Zg. Bregu na Ptuju,²⁰ pa tudi na grobišču v Rabelčji vasi (grobovi še niso pripravljeni za objavo).

Od keramičnih pridatkov smo našli le dva sivo žgana vrčka iz kvalitetne sive prečiščene gline (eden med G 5 in G 6, drugi pa v G 7) s presegačnim ročajem, rahlo izvihanim ustjem, kroglastim trebuhom in ozko prstanasto nogo. So značilni za poznorimsko obdobje in najdeni v mnogih grobiščih druge polovice 4. st.²¹

V ženskem skeletnem G 9 smo našli ogrlico iz raznobarnih steklenih jagod. Zelo podobna ogrlica je bila najdena v ženskem skeletnem grobu 38 v Somogyszilu,²² ki je datiran z novci cesarjev Valentiniana I in Valensa v drugo polovico 4. stoletja.

Petoviona, ki je ležala na stičišču alpskega in panonskega sveta, je zelo zgodaj občutila nemirne čase na vzhodnih mejah rimske države in tudi čas notranjih zdrah v boju za oblast. Vojaški pohodi skozi Petoviono in krvave državljanske vojne so slabile moč države, istočasno pa so tudi postopoma pustošile ter v 4. in začetku 5. stoletja uničevale mesto, ki se je počasi krčilo in izgubljalo svoj obrtniški in trgovski pomen. Posebno vzhodni, izpostavljeni del mesta ob rimski cesti *Petovio-Savaria* na levem bregu Drave, današnja Rabelčja vas s sosednjimi mestnimi predeli, je počasi usihal že od druge polovice 3. stoletja naprej. Med

ruševine rimskih objektov in drugih ostalin (tudi med starejše žgane grobove) so začeli vkopavati skeletne poznorimske grobove, ki pa imajo po tradiciji poleg predmetov osebne noše še druge prdatke in nimajo reda pri usmeritvi. Takih skupin poznorimskih grobov s prdatki in različno usmeritvijo je od Sp. Hajdine do Rabelčje vasi na Ptuju še več in ravno ti dokazujejo, da so bili taki grobovi največkrat vkopani v gradbene ostaline opustošenih mestnih četrti. Tudi obravnavani skeletni grobovi so bili prosto vkopani, grobnice so ponekod poškodovale gradbene ostaline predhodnega rimskega objekta, v njih pa nismo zasledili nobenih grobnih konstrukcij ali sledov lesenih skrinj. Kostne analize sicer še niso opravljene, zanesljivo pa lahko trdimo, da so kosti pokojnikov pripadale odraslim osebam. Pet grobov je bilo moških (G 5, 6, 7, 8, 9), eden je bil ženski (G 10), treh (G 2, 3, 4) pa zaradi poškodovanosti grobnih jam in pomanjkanja najdb ni mogoče opredeliti.

Ob teh grobovih ne smemo pozabiti, da so bile v neposredni bližini poznorimskih skeletnih grobov odkrite tudi ostaline 5. mitreja, ki je živel s svojimi častilci, povečini uradniki in vojaki veterani, še v 4. stoletje, ko je proti koncu stoletja tudi v Petovioni počasi prevladalo krščanstvo.²³ Nadalje je mogoče, da so omenjeni poznorimski skeletni grobovi pripadali pokojnikom vojaškega stanu, ki so bili povezani z dogodki na območju Petovione v času krvavih državljanskih vojn v 4. stoletju med Konstancijem II. (351-361) in Magnencijem, ki se je poražen vrnil leta 351 izpred Vinkovcev mimo Petovione ali med Teodozijem (379-395) in Maksimom leta 388, mogoče pa tudi ob priliki zajetja Konstancija Gala v palači izven mesta leta 361.²⁴

¹⁹ Á. Salamon, L. Barkoczi, Pannonien in nachvalentinianischer Zeit (376-476), v: *Severin zwischen Römerzeit und Völkerwanderung* (Linz 1982) 157 ss, Abb.11: 3.

²⁰ Šubic (op. 16) 43.

²¹ Salamon, Barkoczi (op. 19) 157, Abb. 9.

²² Burger (op. 17) 30, Taf. 8: 1a (grob 38).

²³ I. Tušek, Peti mitrej v Ptuj, *Arh. vest.* 41, 1990, 267 ss.

²⁴ M. Abramič, *Petovio* (Ptuj 1925) 20 s; I. Curk, *Rimljani na Slovenskem* (Ljubljana 1976) 39.

Eine Gruppe spätrömischer Gräber aus dem Ausschachtungsbereich des Wohnblocks B-2 in Rabelčja vas - West in Ptuj

Zusammenfassung

Bei den archäologischen Rettungsgrabungen in Rabelčja vas - West in den Jahren 1980 und 1981 im Bereich des heutigen Wohnblocks B-2 (Abb. 1) wurden die Fundamente einer römischen Töpferwerkstätte, Wassersammelbecken, ein Raum zur Lehm Vorbereitung und römische Brennöfen vom Team des Denkmalschutzamtes (Zavod za spomeniško varstvo) freigelegt und dokumentiert. Die römischen Bau funde wurden durch den rezenten Aushub von Abflußgräben ziemlich stark beschädigt. Westlich und südlich eines jüngeren römischen Gebäudes erstreckt sich das nordöstliche römische Brandgräberfeld, das nördlich der römischen Straße *Poetovio - Savaria* liegt. Unter den Fundamenten und den Räumen des spätrömischen Gebäudes fanden wir eine Gruppe von neun spätrömischen Knochengräbern und ein Brandgrab (Abb. 2-4) die in einer sterilen gelbbraunen Lehm schicht eingegraben waren, durch den Aushub von Gräbern wurden auch die Fundamente der römischen Töpferwerkstätte beschädigt.

Unter den Beigaben in den Skelettgräbern sind kleine Flaschen, Gürtelschnallen und Zwiebelknopffibeln vorherrschend. An Keramik fanden wir zwei graugebrannte einhenklige Krüge aus gut gereinigtem Lehm. Sowohl das Glas- als auch das Keramikmaterial läßt charakteristische Formen aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs. erkennen.

Bronzene Gürtelschnallen (G 5) wurden auch in anderen römischen Skelettgräbern in Ptuj und anderswo in Slowenien entdeckt; sie stammen aus der zweiten Hälfte des 4. Jhs.³ Die bronzene Gürtelschnalle mit ovaler Beschlag (G 10) wird in das späte 4. und den Beginn des 5. Jhs. datiert.⁴ Die bronzene Gürtelschnalle mit ovalem Beschlag, die drei kleine Löcher aufweist, und die Riemenzunge in Herzform aus G 10 gehören nach E. Kellers Ansicht in die Gräbergruppe mit bronzernen Zwiebelknopffibeln des Typs 3 bis 5, die in die Mitte und die zweite Hälfte des 4. Jhs. fallen.⁵ In diese Zeit gehören auch die nierenförmigen Gürtelschnallen und die perforierten bronzernen Riemenzungen in Amphoraform.⁶

Aus dem 4. Jh. stammen auch die bronzene Gürtelschnalle mit rechteckigen Rahmen, die Zick-zack-Einschnitte an der Schnallenrahmen und die zum Teil erhaltene Beschlag zur Befestigung am Gürtel (G 6).⁷ Aus dieser Zeit stammen auch die eiserne Ringfibel, ein perforierter Bronzeriemenzunge in Amphorenform (G 5) und ein Bronzeriemenzunge in Herzform (G 10).⁸

Besonders charakteristisch in den Skelettgräbern sind ornamentierte bronzene Zwiebelknopffibeln in verschiedenen Größen (G 5, 7 und 8), die zusammen mit den anderen Beigaben und ähnlichen Grabeinheiten in Slowenien und über

dessen Grenzen hinaus in die spätrömische Zeit fallen. Die größte und schön verzierte Zwiebelknopffibel hat eine Sicherheitsnadel. Viele Autoren betrachten Zwiebelknopfnadeln vor allem als Teil männlichen Gebrauchsschmucks und schreiben sie in den Provinzen Werkstätten zu, die Kampfausrüstungen für Soldaten herstellten.¹³ Gerade deshalb kann es sich bei den Verstorbenen in den besagten Skelettgräbern um gefallene oder auf andere Weise umgekommene römische Soldaten mit ihrem Befehlshaber handeln (G 7), dessen Soldatenmantel an der Schulter mit einer großen ornamentierten bronzernen Zwiebelknopffibel zusammengehalten wurde, die mit einer Sicherheitsnadel ausgestattet war. Zum höheren Schicht konnte auch die Frau in G 9 mit reichem Schmuck (silberne Haarnadel, Halskette aus bunten Glasperlen, ein Knochen- und Bronzearmband) und Bronzemünzen gehören.

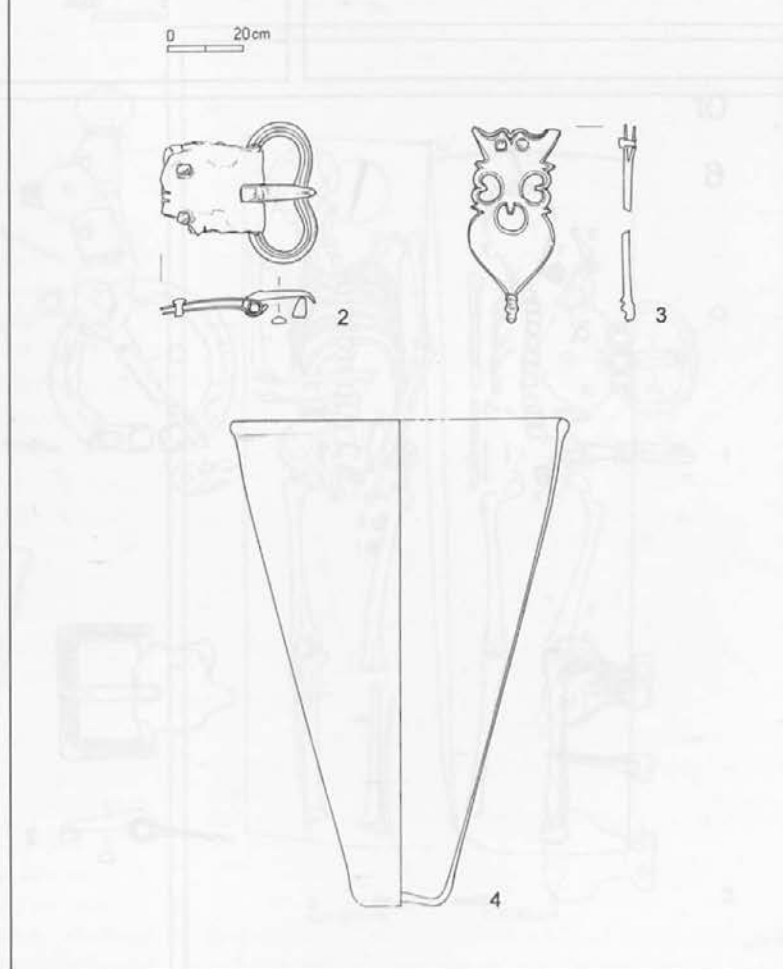
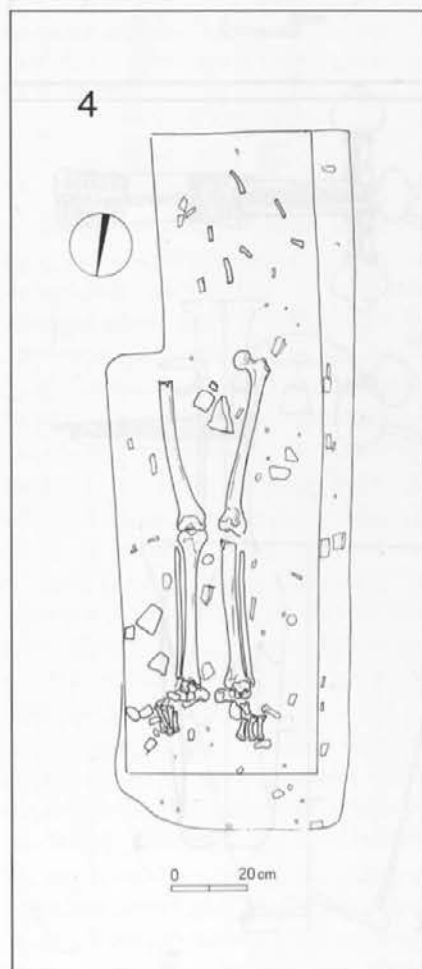
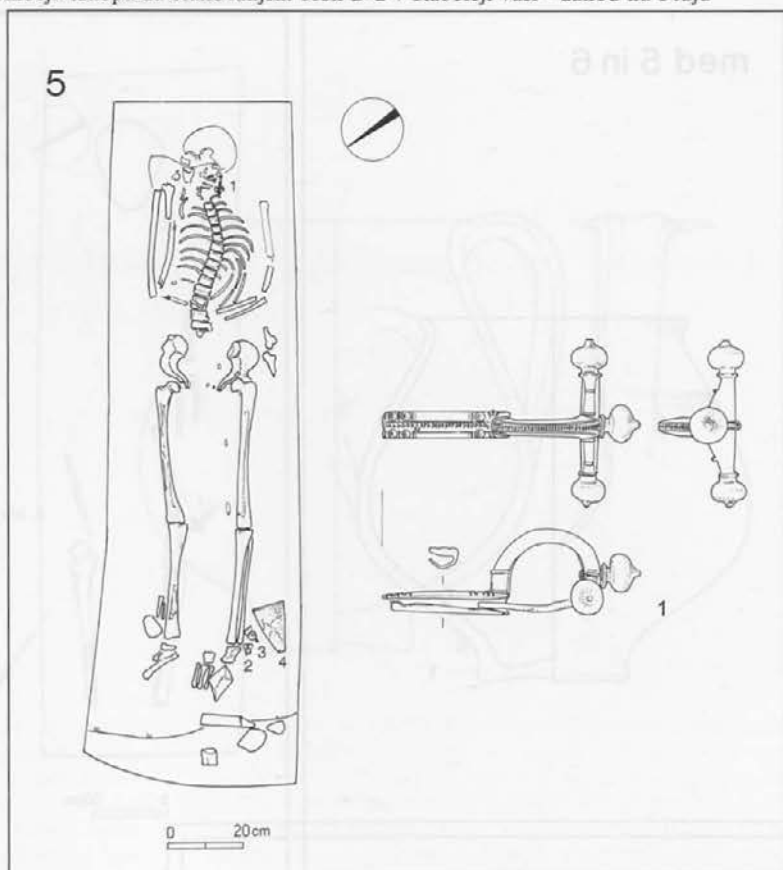
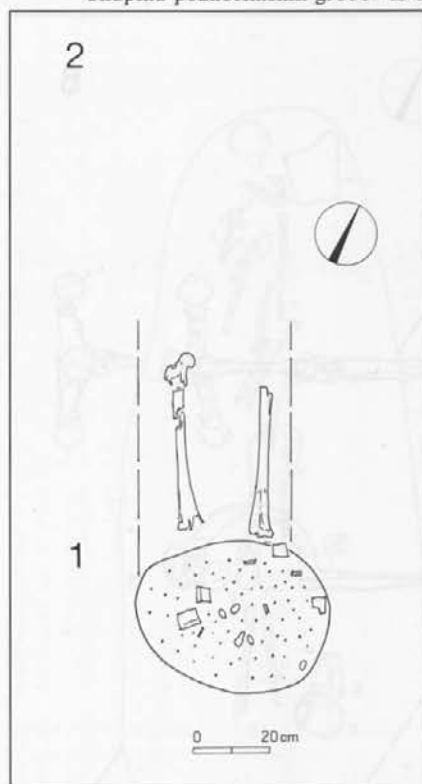
Im Frauengrab (G 9) wurden zwei schlecht erhaltene Bronzemünzen entdeckt, wovon eine Kaiser Constantius II. (351-361) gehört, die andere ist dagegen unleserlich.

Petoviona, das an der Kontaktstelle des Alpenlandes und der pannonischen Welt lag, hat schon früh die unruhigen Zeiten der Militärzüge durch die Stadt zu den Ostgrenzen des römischen Reiches und der blutigen Bürgerkriege erlebt, die die Stadt im 4. Jh. verwüsteten und zerstörten. Langsam wurde sie kleiner und büßte an seiner Bedeutung für Handel und Gewerbe ein. In die Trümmer der römischen Gebäude begann die einheimische Bevölkerung der spätrömischen Zeit Skelettgräber einzugraben. Den Verstorbenen wurden trotz Durchsetzung des Christentums noch immer in die Gräber neben den Gegenständen der persönlichen Tracht Beigaben hinzugefügt. Die Regellosigkeit bei der Graborientierung deutet darauf hin, daß in dieser Zeit im heutigen slowenischen Raum das Christentum noch nicht fest verwurzelt war. Angesichts dieser Gräber dürfen wir nicht vergessen, daß in unmittelbarer Nähe der spätrömischen Skelettgräber auch Funde des 5. Mithräums entdeckt wurden, das seine Gläubigen, in der Mehrzahl Beamten und Soldaten, noch im 4. Jh. aufsuchten und das mit den übrigen heidnischen Heiligtümern Petovionas gegen Ende des 4. Jhs. zerstört wurde, als sich auch hier das Christentum langsam durchzusetzen begann.²³

Daraus ist zu schließen, daß sich das nicht mehr so stark durch Bautätigkeiten geprägte, sondern den Gefahren angepaßte bescheidenere Leben in Petoviona im 4. und 5. Jh. fortsetzte. Mit dem neuen Glauben breitete sich unter der römischen Bevölkerung ein neuer Geist und Lebensstil aus, was sich besonders in der materiellen Kultur bei der Bearbeitung und den Formen der Keramik-, Glas- und Metallprodukte in den Gräbern widerspiegelte.

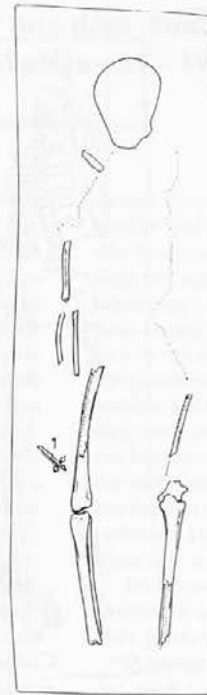
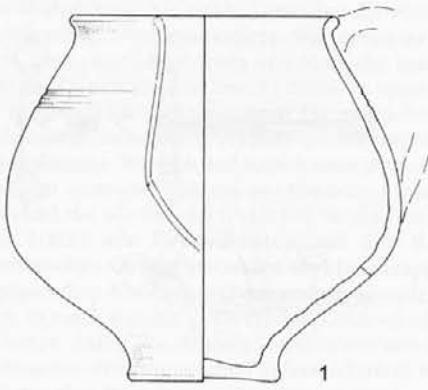
Ivan Tušek

Zavod za varstvo naravnih in kulturnih dediščin Maribor
Sloškovo trg 6
SI-2000 Maribor

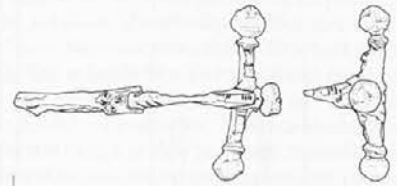

T. 1: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Grobovi 1,2,4,5. 1-3 bron; 4 steklo. M. = 1:2.
Taf. 1: Ptuj, Rabelčja vas - West. Gräber 1,2,4,5. 1-3 Bronze; 4 Glas. M. = 1:2.

med 5 in 6

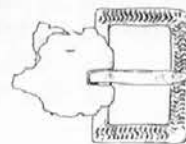
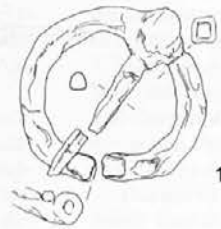
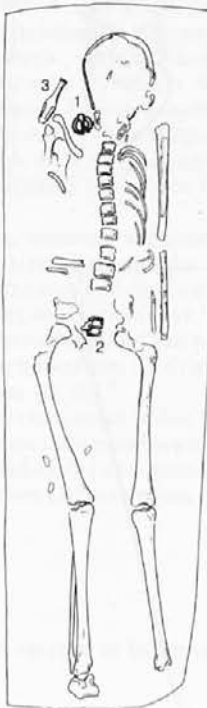

8

0 20cm

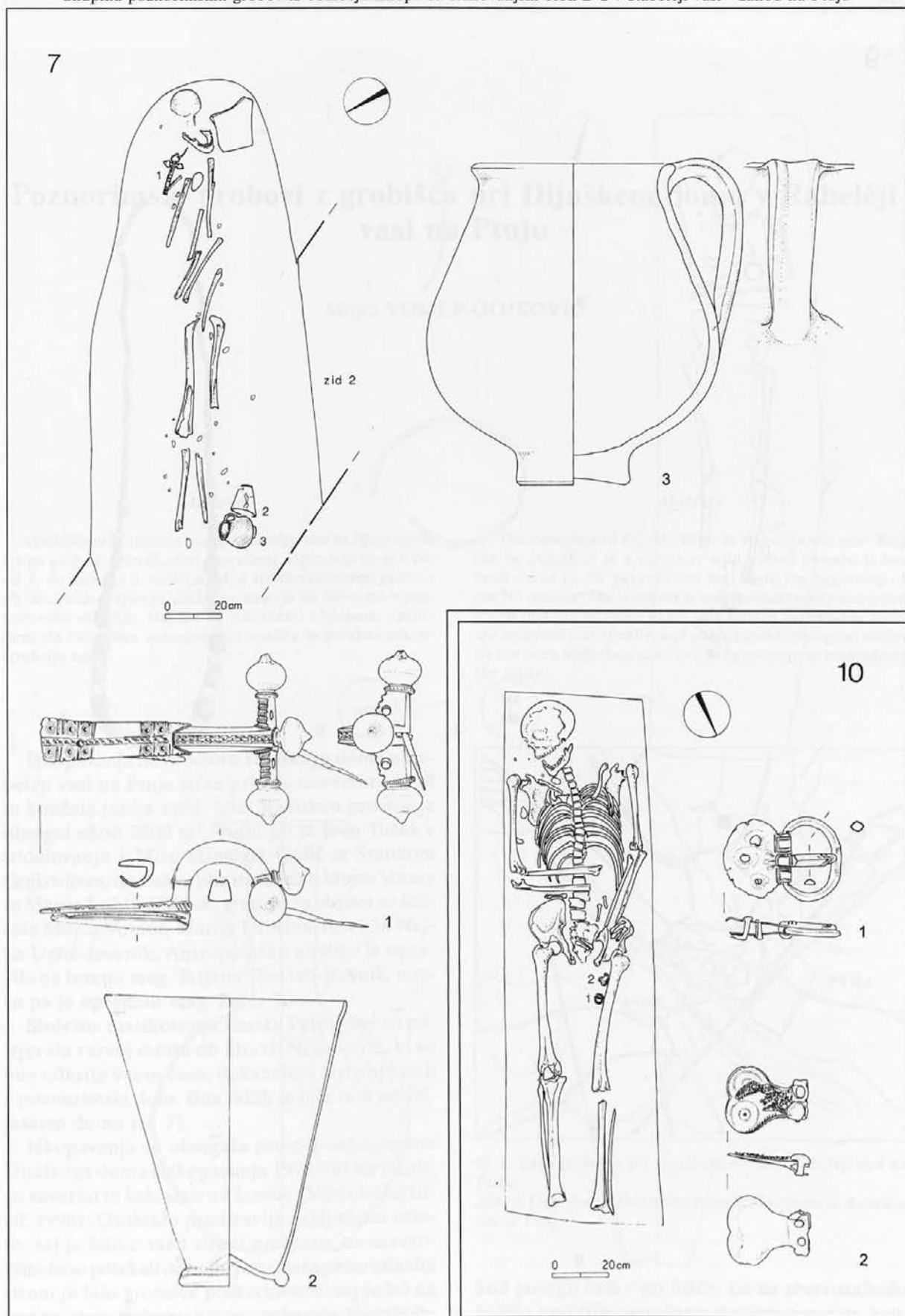
6

3

0 20cm

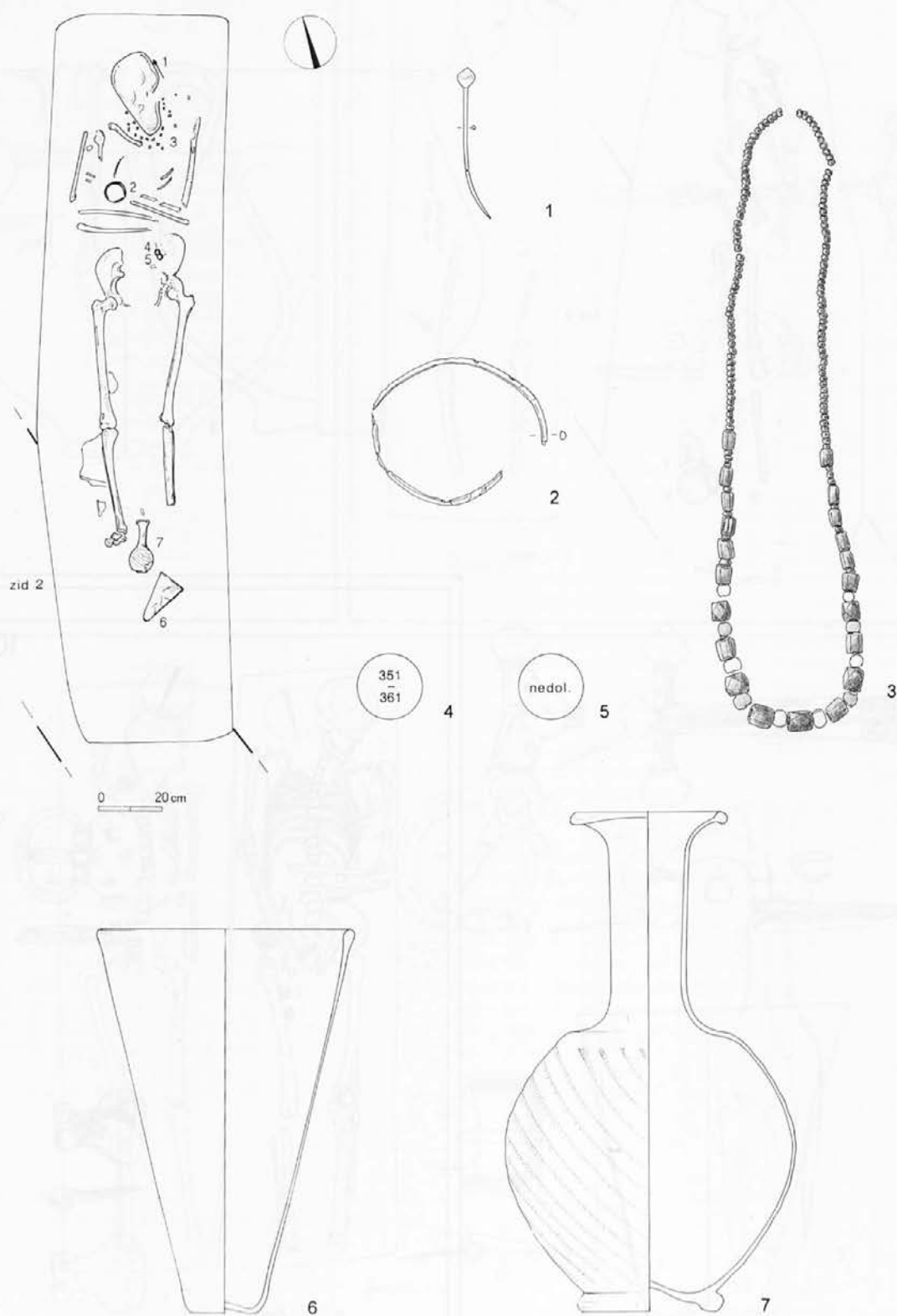
T. 2: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Med groboma 5 in 6: 1 keramika. Grob 6: 1,2 bron; 3 steklo. Grob 8: 1 bron. M. = 1:2.
Taf. 2: Ptuj, Rabelčja vas - West. Zwischen den Gräbern 5 und 6: 1 Keramik. Grab 6: 1,2 Bronze; 3 Glas. Grab 8: 1 Bronze.
M. = 1:2.

T. 3: Ptuj, Rabelja vas - zahod. Grob 7: 1 bron; 2 steklo; 3 keramika. Grob 10: 1,2 bron. M. = 1:2.

Taf. 3: Ptuj, Rabelja vas - West. Grab 7: 1 Bronze; 2 Glas; 3 Keramik. Grab 10: 1,2 Bronze. M. = 1:2.

9

T. 4: Ptuj, Rabelčja vas - zahod. Grob 9: 1,2,4,5 bron; 3,6,7 steklo. M. = 1:2.

Taf. 4: Ptuj, Rabelčja vas - West. Grab 9: 1,2,4,5 Bronze; 3,6,7 Glas. M. = 1:2.